

INDUSTRIENS UTREDNINGSGENSTITUT

Adress: Malmförgsgatan 8, 3 tr. - Postbox 16137 - Telefon: 23 57 90 (växel) - Postgirokonto: 191592

Redogörelse för verksamheten vid Industriens Utredningsinstitut år 1950.

I. Större utredningar

A. Pågående utredningar

1. Den serie undersökningar med det gemensamma syftet att analysera några viktiga betingelser för det svenska näringslivets utveckling på längre sikt, som sammanfattats under arbetsnamnet "Sveriges behov och resurser", har fortsatt under år 1950. Då flera av dessa undersökningar nu framskridit så långt att man kan räkna med att de komma att publiceras under det närmaste året, finnes anledning att mera i detalj redogöra för deras innehåll och allmänna uppläggning. Hit höra främst ett studium av befolkningen och den framtida tillgången på arbetskraft, en analys av den aktuella inkomstfördelningen och de faktorer som kunna väntas bestämma denna i framtiden samt ett studium av varudistributionens struktur och utvecklingslinjer.

Arbetskraftsundersökningen. Denna undersökning inledes med och bygger på en framskrivning av befolkningen i arbetsför ålder. Med utgångspunkt från erfarenheterna under det senaste decenniet följer sedan en diskussion av frågan huruvida några förändringar av andelen förvärvsarbetande individer inom denna befolkning äro sannolika under det närmaste årtiondet. Därvid uppmärksammas särskilt de problem som beröra den kvinnliga arbetskraften.

Med hänsyn till det synnerligen obetydliga tillskott av arbetskraft som kan uppstå på grund av en naturlig befolkningsökning kommer olika näringsgrenars framtida arbetskraftsförsörjning främst att bli beroende av hur befolkningsomflyttningen kommer att gestalta sig. Det är därvid avflyttningen från jordbruket som i första hand tilldrar sig intresse. En bedömning av de sannolika utvecklingstendenserna på detta område måste emellertid utgå från en analys av vad den under det senaste årtiondet mycket starka nedgången av jordbruksbefolkningen inneburit för jordbrukets pro-

duktionsförhållanden. Några av de frågor som härvid aktualiserats äro: Ha flyttningarna företrädesvis berört grupper som endast delvis fått sin bärgning genom jordbruksarbete eller är det heltidssysselsatta jordbruksarbetare som flyttar? Har minskningen av arbetskraft kunnat kompenseras genom rationaliseringsåtgärder av olika slag? För att i möjligaste mån belysa dessa problem har en särskild undersökning gjorts av de aktuella arbetskraftsförhållandena på ett representativt urval av jordbruk i olika storleksklasser. Denna undersökning har främst tagit sikte på att få fram uppgifter om vad slags arbetskraft som finns att tillgå, hur stor del av året denna är sysselsatt samt om det för närvarande föreligger brist på arbetskraft.

De olikheter i arbetskraftssituationen som föreligga mellan skilda delar av landet ha även varit föremål för speciella studier. Uppmärksamhet har därvid ägnats åt de eventuella arbetskraftsresurser som kunna finnas i olika landsdelar och i vad mån en viss utveckling eller lokalisering av näringsgrenar och branscher kan möjliggöra att dessa reserver tillvaratas.

Mot bakgrunden av dessa skilda undersökningar göres ett försök att precisera såväl de tillskott av arbetskraft av olika kategorier, som stadsnäringarna totalt kunna tänkas erhålla, som hur dessa tillskott kunna komma att fördelas mellan olika stadsnäringar. En jämförelse mellan produktionsutvecklingen inom olika näringsgrenar synes peka på att industrien har att vänta en allt hårdare konkurrens framför allt från distributions- och service-näringarnas sida. I detta sammanhang diskuteras arbetskraftsutbudets känslighet för förändringar i lönestruktur, arbetstidsförhållanden, beskattningens utformning m.m. och för förskjutningar i arbetskraftsefterfrågans inriktning från tyngre till lättare arbete. Detta kan bilda bakgrunden till en diskussion av frågan om man t.ex. genom olika slags lönepolitik skulle kunna åstadkomma en sådan fördelning av arbetskraften mellan näringsgrenarna och mellan t.ex. kvalificerad och icke kvalificerad arbetskraft, som ur samhällsekonomisk synpunkt skulle vara mest önskvärd.

Inkomstundersökningen. Inkomstundersökningen har som huvudsakligt syfte att klarlägga sådana utvecklingstendenser i den svenska inkomstfördelningen, som kunna vara av betydelse för den

framtida konsumtionsinriktningen. Meningen är sålunda att denna undersökning skall utgöra ett underlag för den pågående undersökningen av den framtida konsumtionen. Vid sidan härav går undersökningen även in på vissa fördelningsfrågor, som kunna sägas vara av mera allmänt ekonomiskt och socialt intresse.

Undersökningen omfattar perioden 1930-1950. Den belyser i första hand utvecklingen av inkomsternas fördelning mellan 1) löner, företagarvinster och kapitalränta, 2) fysiska personer, privata juridiska personer och offentliga myndigheter, 3) fysiska personer i olika inkomstklasser, 4) olika socialklasser och yrkesgrupper. Vid beräkningarna har särskild omsorg nedlagts på att klarlägga den omedelbara inverkan på inkomstfördelningen som de offentliga myndigheternas skatte- och socialpolitik haft.

Efter dessa beräkningar följer en diskussion av den hittillsvarande utvecklingen av inkomstfördelningen och av de faktorer, som kunna ha påverkat den. Här beröras bl.a. frågorna om den offentliga sektorns, kapitalbildningens, befolkningsutvecklingens och industrialiseringens betydelse.

Slutligen göres ett försök till bedömning av inkomstfördelningens framtida utveckling. Det är därvid emellertid icke fråga om någon prognos i vanlig mening, utan diskussionen inskränker sig till att ange följderna av vissa antagna förändringar i ovannämnda faktorer.

Distributionsundersökningen. Bland de näringsgrenar som konkurrera med industrien om samhällets knappa resurser har man numera främst att räkna varudistributionen och övriga s.k. servicenäringar. Undersökningen av varudistributionen syftar också till att söka klarlägga vilka anspråk på arbetskraft och investeringsutrymme som denna näringsgren kan komma att ställa. Efter en avgränsning av varudistributionen från andra delar av näringslivet går undersökningen in på en kvantitativ analys av distributionsapparaten. Denna analys består av dels en studie av distributionsapparaten nuvarande omfång och utformning, dels en studie av förändringarna i varudistributionens struktur under de bägge sista decennierna. Härtill har fogats en kvalitativ analys, vars syfte har varit att sprida något ljus över de krafter, som djupare sett kunna sägas styra utvecklingen inom varudistributionen.

Med utgångspunkt från dessa studier göres ett försök att utkristallisera de mera långsiktiga utvecklingslinjerna inom varudistributionen med tonvikt på sysselsättningsutvecklingen.

Bland pågående undersökningar inom ramen för "Sveriges behov och resurser", som ännu icke befinna sig i så framskridet skede som de nu nämnda, märkas en inventering av landets råvarutillgångar mot bakgrunden av den tekniska utvecklingen och långsiktiga tendenser i den internationella råvaruförsörjningen samt en nyligen påbörjad analys av förutsättningarna för den framtida kapitalbildningen. Tillsammans med den tidigare nämnda arbetskraftsundersökningen skola dessa undersökningar sålunda ge en uppfattning om hur våra resurser kunna beräknas utveckla sig.

Bland övriga pågående undersökningar äro främst att nämna en studie av konsumtionsbenägenhet och konsumtionsvanor knuten till den tidigare nämnda undersökningen av inkomstfördelningen samt en undersökning av det inrikes transportväsendet, som syftar till att kartlägga dess nuvarande struktur och ange huvuddragen i dess historiska utveckling och slutligen diskutera den framtida utvecklingen. Sistnämnda undersökningar bilda tillsammans med de tidigare nämnda, inkomstundersökningen och distributionsundersökningen, underlag för en bedömning av de framtida behoven i vårt land.

2. Bryggeriutredningen.

Arbetet med den under år 1949 påbörjade undersökningen av den svenska bryggeriindustriens struktur och kostnader har under år 1950 huvudsakligen omfattat bearbetning av det insamlade primärmaterialet. Dessutom ha kompletterande uppgifter inhämtats från bryggeriföretagen. Dessa ha även beretts tillfälle att bedöma vissa kalkylfrågor, beräkningsmetoder och kostnadssiffror. Sammanställningar och beräkningar av kostnads- och intäktsuppgifter m.m. på grundval av det kompletterade primärmaterialet ha i huvudsak genomförts. Utformningen av utredningsrapporten har påbörjats och utredningen beräknas vara helt avslutad under våren 1951.

B. Under året publicerade utredningar.

Svensk industriell företagarverksamhet. Kausalanalys av den industriella utvecklingen 1919-1939.

II. Mindre utredningar och löpande verksamhet.

1. Vinster, utdelningar, löner och skatter inom industrien.

Denna utredning som numera omfattar cirka 600 företag med minst 50 arbetare har även 1950 genomförts enligt de principer som började tillämpas från och med 1949, varigenom man bl.a. kunnat komma fram till en uppskattning av vinster, bruttointäkter etc. för samtliga företag i landet med minst 50 arbetare. En noggrannare klassificering än tidigare av varje arbetsställe och företag har denna gång varit möjlig, vilket inneburit att vissa osäkerhetsmoment i uppskattningarna kunnat undanröjas. Förhandsundersökningen rörande industriens vinstförhållanden under 1950 har icke kunnat genomföras planenligt, då de flesta företag på grund av det ovissa världsläget, de kraftiga prisfluktuationerna på världsmarknaderna m.m. icke ansett sig med någon rimlig grad av säkerhet siffermässigt kunna förutsäga vinstutvecklingen under 1950. Följaktligen har undersökningen endast sökt ange några troliga tendenser inom vissa branscher. Utredningen publicerades i december.

2. Industriproblem 1950.

Institutet utkom under hösten med en mindre publikation kallad "Industriproblem 1950". Den innehåller uppsatser av medlemmar av institutet, som avse att belysa aktuella näringspolitiska och speciellt industriella problem. Följande uppsatser ingå: E. Dahmén: "Ekonomiska utredningar och ekonomisk forskning till industriens tjänst. En översikt över verksamheten vid Industriens Utredningsinstitut."; I. Svenilsson: "Internationell samordning och ekonomisk expansion"; J. Nordenson och E. Höök: "Befolkningsutveckling, sysselsättning och ekonomiskt framåtskridande"; G. Uhler: "Arbetstidens förkortning under hundra år"; T. Carlsson: "Skogens arbetskraftsproblem"; E. Ruist: "Vad är produktivitet?"; H. Holm: "Organisatorisk struktur och mänsklig anpassning i stora företag".

3. "Det ekonomiska läget".

Fyra rapporter rörande den ekonomiska utvecklingen i Sverige och utlandet ha på anmodan av Svenska Arbetsgivareföreningen utarbetats för användning inom företagsnämnderna.

4. Semesterutredningen.

Den på anmodan av Svenska Arbetsgivareföreningen igångsatta undersökningen rörande önskad semesterförlängning och vissa konsekvenser av en utökning av semestertiden från 12 till 18 dagar inom företag, anslutna till Svenska Arbetsgivareföreningen, färdigställdes i början av året. Institutet medverkade även vid utarbetandet av en särskild skrivelse från Arbetsgivareföreningen till den statliga arbetstidsutredningen.

5. Industriell månadsstatistik.

Uppgifter rörande den industriella produktionen, sysselsättning, export m.m. ha insamlats och bearbetats varje månad. Resultaten ha publicerats i Arbetsgivareföreningens tidskrift *Industria*. Dessutom ha särtryck sänts till intresserade personer, företag och institutioner.

6. Sysselsättning inom verkstadsindustrien.

Bearbetningen av Sveriges Mekanförbunds och Sveriges Järn- och Metallmanufakturförenings statistik angående sysselsättningen inom verkstadsindustrien har fortsatt. En stencilerad sammanställning av denna statistik har varje månad utsänts till Sveriges Mekanförbunds och Sveriges Järn- och Metallmanufakturförenings medlemmar. Dessutom ha uppgifter om orderbeläggningen från större företag inom verkstadsindustrien två gånger under året insamlats, bearbetats och distribuerats.

7. Produktionsindex.

Revideringen av Industriförbundets produktionsindex avslutades under våren 1950. Det har anknutits till Kommerskollegii årliga produktionsindex, och dess uppgifter för tidigare år äro nu därför direkt jämförbara med Industriförbundets index. Det uppgiftsmaterial, som ligger till grund för indexberäkningarna, är väsentligt mera omfattande än tidigare, varför man har anledning förmoda att index nu skall avspegla produktionsförändringarna med större säkerhet än tidigare. En kort redogörelse för revisionen har lämnats i Industriförbundets *Meddelanden* 1950:4 och en mera ingående redogörelse i en artikel i *Ekonomisk Tidskrift* 1950:2. De löpande beräkningarna av index utföras nu inom institutet och publiceringen av månadssiffror sker i dagspressen, *Industria* och Industriförbundets *Meddelanden*. Fortlöpande arbete nedlägges på förbättring av vissa svagare punkter i primärmaterial.

8. Produktivitetsundersökningen.

Som ett led i den allmänna diskussionen rörande produktivitetsbegreppet och dess innebörd har frågan om sambandet mellan produktivitetsutvecklingen och det samhällsekonomiska utrymmet för lönehöjningar blivit föremål för en relativt ingående analys både ur principiella synpunkter och med hänsyn till den tillgängliga statistikens användbarhet för dylika jämförelser. En promemoria sammanfattande resultaten av denna analys har i ordning ställts för Svenska Arbetsgivareföreningen.

Tidigare inom institutet bedrivna undersökningar av produktivitetens natur och möjligheterna att mäta densamma ha fortsatt. En plan för en större produktivitetsundersökning inom en svensk konsumtionsvaruindustri har också utarbetats.

9. Ekonomisk översikt för Industriförbundets årsberättelse.

En redogörelse för den allmänna ekonomiska utvecklingen i vårt land under år 1949 liksom även för utvecklingen inom olika industribranscher har utarbetats för Sveriges Industriförbunds årsberättelse.

10. Konflikt och samverkan inom ett storindustriföretag.

Inom ramen för en samhällsstudie i UNESCO:s regi har institutet företagit en undersökning rörande förekomsten och karaktären av konflikt och samverkan i ett storindustriföretag i första hand som detta kommer till uttryck i relationerna mellan företagsledningen och de anställdas intresseorganisationer.

11. Den administrativa personalens tillväxt inom industrien.

Institutet har i samarbete med Studieförbundet Näringsliv och Samhälle påbörjat en utredning rörande orsakerna till den särskilt under senare år mycket kraftiga tillväxten av industriens administrativa personal. En detaljerad undersökning av förändringarna i företagets behov av förvaltningspersonal och orsakerna därtill under perioden 1935-1950 har genomförts vid ett mindre antal industriföretag. Vid sidan av dessa företagsundersökningar har institutet företagit en bearbetning av den officiella statistiken i syfte att belysa de allmänna dragen i de förskjutningar i den relativa betydelsen av den administrativa personalen inom industrien som ägt rum under de två sista decennierna.

12. Den konstindustriella produktionen i Sverige.

På anmodan av Sveriges Industriförbund har institutet för Svenska Slöjdföreningen gjort en översikt av den konstindustriella produktionen i Sverige. Den omfattar uppgifter rörande produktionens kvantitet, värde, antal arbetsställen och anställda vid företag med sådan tillverkning samt export och import av konstindustriella varor.

13. Institutet har dessutom utfört diverse speciella uppdrag för Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund, såsom utarbetande av promemorior och förslag till remissyttranden, särskilda sammanställningar av ekonomiska data m.m.

14. Arkivet, utländsk litteratur m.m.

Under året har en omorganisation och systematisering av institutets arkiv företagits. Anskaffningen och utbytet av utländsk litteratur, småskrifter och tidskrifter ha fortsatt i samma mera begränsade omfattning som förekommit under senare år. Utländska småskrifter, broschyrer, klipp etc. ha distribuerats till företag och organisationer.

III. Övrig verksamhet och diverse meddelanden.

1. Professor Ingvar Svennilson har såsom ordförande deltagit i arbetet med den av regeringen tillsatta s.k. elbranschkommittén, vars betänkande avgivits i början av året.

2. Fil.lic. Erik Dahmén disputerade för vinnande av filosofie doktorsgrad i Lund den 20 maj på sin inom institutet utarbetade avhandling "Svensk industriell företagarverksamhet" och promoverades till fil.dr den 31 maj.

Doktor Dahmén har förordnats till docent vid Stockholms Högskola fr.o.m. läsåret 1950/51 och vid Handelshögskolan i Stockholm fr.o.m. den 1 januari 1951.

3. Fil.lic. Jonas Nordenson har under hösten deltagit i arbetet inom den expertkommitté som av regeringen fått i uppdrag att utreda långtidsplaneringen på det samhällsekonomiska och statsfinansiella området. Licentiat Nordenson har även som svensk delegat deltagit i diskussioner rörande det europeiska ekonomiska samarbetet i Paris.

4. Sekreterare Torsten Carlsson har under våren slutfört sin i samarbete med experter inom Kramfors AB företagna undersökning av skogsbrukets arbetskraftsförhållanden och företagets utvecklingsproblem.

Under hösten har sekreterare Carlsson fortsatt sin tidigare påbörjade undersökning för Cementa AB angående utvecklingsbetingelserna för cementförbrukningen. Arbetet har under höstmånaderna koncentrerats på en översikt över aktuella investeringsfrågor.

5. Fil.lic. Erik Ruist har under månaderna januari-mars deltagit i en kurs i produktivitetmätning vid Bureau of Labor Statistics i Washington tillkommen på initiativ av OEEC och finansierad av den amerikanska Marshallorganisationen.

6. Personalförändringar.

Genom beslut av institutets styrelse den 17 november 1950 har fil.lic. Jonas Nordenson förordnats till chef för institutet under tiden 1/1 - 30/9 1951 efter docent Erik Dahmén som lämnat institutet med utgången av år 1950.

Civilekonom, jur.kand. Hans Söderlund har anställts vid institutet fr.o.m. den 26 juni, civilekonom Einar Hardin, M.A. från den 1 oktober och fil.kand. Karl-Olov Samuelsson från den 30 oktober.

Fil.lic. Hans Thorelli jr har beviljats tjänstledighet från den 1 oktober tills vidare för uppdrag som visiting lecturer vid University of Minnesota, USA, och fil.kand. Gunnel Uhler har den 1 augusti slutat sin anställning vid institutet.

7. Resestipendium.

Institutets resestipendium har för år 1950 tilldelats sekreterare Herman Holm och för år 1951 sekreterare Torsten Carlsson för cirka nio månaders studier i USA.

Stockholm den 15 februari 1951

INDUSTRIENS UTREDNINGSinSTITUT

Erik Dahmén